

KAPITALFÖRSÖRJNINGEN OCH AKTIESPARANDET

Av direktör TORE SELLBERG

Socialisternas kapitalförsörjningsdilemma

KAPITALFÖRSÖRJNINGSPRÅGONA har i vårt land under de senaste åren kommit i ett allt vanskligare läge. Detta är ingen tillfällighet. Dels är kapitalbehovet stort och växande, och dels har vi under flera decennier haft en direkt kapitalfientlig politik. Denna situation är ohållbar. Socialisternas traditionellt kapitalfientliga inställning fick en kraftig och specialmotiverad förstärkning under 30-talets kris särskilt genom Keynes teorier om orsaken till densamma. Kapitalister hade alltid enligt den socialistiska förkunnelsen varit en styggelse, nu blev även småsparare samhällets undergrävare, och det enda verkligt prisvärda var konsumtionsbenägenheten. Man har konsekvent baserat sin politik på dessa föreställningar och systematiskt genom en arsenal av skatter och andra åtgärder klämt åt kapitalinnehavarna och förhindrat kapitalbildningen. Denna politik har varit ytterst verkningsfull. Det enskilda, individuella sparandet i relation till nationalprodukten har kraftigt avtagit.

Det vore likväl felaktigt att hänföra hela nedgången i detta sparande till socialisternas kapitalkonfiskatoriska politik. Det beror också på institutionella förändringar. Sålunda har onekligen ett omfattande och växande försäkringssparande till en del ersatt det enskilda, individuella sparandet. Andra former av kollektivt sparande har också ökat, främst företagssparandet. Trots den ostentativt kapitalfientliga politiken har därför en relativt betydande kapitalbildning ändå kunnat äga rum. Det brukar också med stor självbelåtenhet framhållas från socialistiskt håll, att kapitalbildningskvoten nu är större än någonsin tidigare. Detta är riktigt, men det hör i högsta grad till bilden, att denna kapitalbildning ägt rum till priset av en kraftig och ständigt fortgående inflation. Det förtjänar dessutom uppmärksammas, att den offentliga investeringsverksamheten stegrats våldsamt under det senaste decenniet, och att ett enkelt kvotresonemang inte utsäger någonting bestämt om huruvida kapitalbildnings- och investeringsverksamheten är tillfredsställande inom den

produktskapande sektorn, vilken till allt väsentligt baserar sin utveckling på enskild kapitalbildning. Detta viktiga faktum är man säkert medveten om, även om man som regel föredrar att dölja det i förkunnelserna. Den plötsliga och påtagliga oron för sparande och kapitalbildningsfrågor inom det socialistiska lägret är därför i hög grad välmotiverad, ty man har på det hållet med berätt mod länge sagt i den gren, varpå hela det svenska folkhushållet vilar.

Sparpropaganda och tvångssparande

Den omtalade oron och det stegrade kapitalbildningsbehovet har gjort det allt poulärare att tala om sparande och framföra allehanda förslag för att säkra kapitalbildningen. Det förslår emellertid inte i en sådan situation med välvillig men menlös propaganda för ökat sparande. Det räcker säkerligen inte heller, att man framför specialförslag om uppmuntring av en eller annan form av sparande. Det är ett aktivt sparande på bred front för kapitalbildningsändamål, som behövs, och inte målsparande på enstaka områden. Det finns heller inte något speciellt »fint» sparande, som är förtjänt av särskild premiering. Inte kan man heller tänka sig att lösa problemen genom omsättningsskatt, tvångssparande eller sparande till jättelika statliga pensionsfonder. Ett fungerande

fritt näringsliv kan inte för sin kapitalförsörjning vara beroende av ett offentligt sparande hur det än framkommer. Hela dynamiken i detta näringsliv baseras på förekomsten av *enskilt riskvilligt kapital*. Upphör det enskilda, individuella sparandet bortfaller förutsättningen för ett utvecklingsdugligt enskilt näringsliv.

Skall de uppkomna problemen kunna lösas, skall man kunna åstadkomma det erforderliga enskilda sparandet och en dynamisk kapitalbildning, erfordras därför radikalare grepp än sparpropaganda och olika former av tvångsförslag. Förutom det viktigaste, som är en effektiv kamp mot inflation, så att sparandet åter blir lönsamt, och en radikal omgestaltning av skattesystemet i kapitalbildnings- och sparandevänlig riktning, är det nödvändigt att reorganisera kredit- och kapitalmarknaderna samt anvisa nya och räntabla placeringsmöjligheter för sparandet.

Bristen på lämpliga placeringsmöjligheter

Man kan med andra ord inte endast propagera för sparande utan man måste också se till att detta sparande finner vägar till näringslivet och kan placeras så, att den fortgående inflationen inte gör kapitalavkastningen negativ och ytterligare förstärker misstron hos alla småsparare. Tidigare var detta

icke något problem. En fungerande kapitalmarknad ledde sparandeströmmarna efter räntabilitetskrav. Det fanns dessutom goda möjligheter för realplacering för småsparare på en fungerande fastighetsmarknad och inom en expanderande och nyetablerande företagarverksamhet. Detta är nu radikalt förändrat. Fastighetsmarknaden är praktiskt taget oanvändbar för placering av enskilt småsparande, utom möjligen när det gäller egna hem. Kapitalmarknaden är i väsentliga avseenden sönderreglerad, och den oförmånliga relationen emellan risker och vinstmöjligheter har medfört ett nästan fullständigt avbräck i fristående nyetablering av företag i mera betydande skala. Förbudslagar och förvärvslagar inom skogs- och jordbruksområdet har dessutom raserat dessa marknader. Vad som återstår ifråga om placeringsmöjligheter är därför praktiskt taget endast monetär placering i någon form eller placering i börsnoterade aktier. Att med berätt mod propagera för eller rekommendera människor till ett monetärt sparande är med hänsyn till de senaste tjugo årens erfarenheter nästintill kriminellt. I föreliggande inflationssituation är sålunda sparande i börsnoterade aktier nästan den enda försvarbara placeringen.

Aktiesparande

Det hastiga och brett växande intresset för aktiesparande är därför

naturligt och värt all uppmuntran. Det är önskvärt, att allt flera direkt blir delägare i vårt lands produktionstillgångar, så att de även i egenskap av ägare har möjlighet att identifiera sig med det näringsliv, som skapar vårt välstånd. Dessutom är det utomordentligt viktigt, att det riskvilliga kapitalet tillföres nya källflöden. Ty på grund av den tidigare berörda strukturförändringen tenderar det institutionaliserade sparandet att alltmera dominera till förfång för den enskilda, individuella och riskvilliga kapitalbildningen. Frågan om aktiesparandet är emellertid inte så problemlöst som man av den hittills förda debatten på området får intryck av. Skulle aktiesparandet få någon mera betydande omfattning, och det är ju avsikten, ty eljest skulle ansträngningarna på området vara skäligen meningslösa, så kommer det med all säkerhet att uppstå en rad problem och svårigheter. Dessa problem är emellertid, så vitt jag kan se, varken i och för sig oroväckande eller omöjliga att komma till rätta med.

Aktiesparandet i U.S.A.

Förutom den penibla situation för sparande och kapitalbildning, som ovan antytts, är det framför allt amerikanska förebilder, som gjort, att aktiesparandet fått en speciell aktualitet i vårt land. Aktieägandet har i U.S.A. under de senaste 10–15 åren blivit något av

en folkrörelse. Spridningen av aktierna i U.S.A. på enskilda personer har under senare år ökat med 100 000-tals varje år. 1956 var det 8,6 miljoner enskilda personer i U.S.A., som innehade aktier. Detta innebar, att en av tolv sparare var aktieägare. Endast fyra år tidigare var relationen en på sexton. Antalet aktieägare, särskilt i de mycket stora bolagen, har under senare år ökat enormt. Sålunda har General Motors nu över 500 000 aktieägare, American Telephone and Telegraph Company över 400 000, General Electric över 300 000 och de nyligen utsläppta aktierna i Ford Motor Company fördelades på ca 350 000 aktieägare.

Det är emellertid en annan företeelse, som tilldragit sig mer intresse och måhända också spelar en ännu större roll för aktieägandets spridning än ökningen av antalet enskilda aktieägare, och det är den lavinartade utvecklingen av aktiesparklubbar (Investment Clubs), som skett i U.S.A. under de senaste 4-5 åren. Hur många klubbar det numera finns i U.S.A. kan ingen säga. Man räknar i allmänhet med att det finns någonting mellan 10 och 20 tusen investeringsklubbar med ett medlemsantal på mellan 100 och 200 000. Det finns en central organisation för klubbarna, som bildades 1951, National Association of Investment Clubs (N.A.I.C.). Denna omfattar emellertid för närvarande inte mer än ca 2 000 klubbar med ca 25 000

medlemmar. Organisationen växer emellertid hastigt, och en talesman för den räknade nyligen med att organisationen 1961 skulle ha över 800 000 medlemmar. New Yorkbörsen gjorde i juni 1956 ett stickprov under två dagar, och på basis av detta fann man, att investeringsklubbarnas transaktioner på börsen varje månad uppgick till ca 4 000, att de omfattade ca 180 000 aktier till ett värde av över 6 milj. dollar. Dessa siffror pekar onekligen på ett stort antal klubbar, och att det är betydande penningmedel, som investeras genom dem.

Klubbarna har i själva verket blivit en så viktig faktor på aktiemarknaden i U.S.A., att man tillsatt en särskild kommitté, som skall undersöka, om verksamheten behöver regleras och kontrolleras av myndigheterna. I trettio stater finns ännu inga särskilda bestämmelser för investeringsklubbarna. I en rapport föreslås, att investeringsklubbar skall få existera utan särskild registrering, förutsatt att följande villkor uppfyllas:

- 1) Klubben får icke ha mer än 20 medlemmar;
- 2) Värdepapperen får inte köpas på avbetalning eller belånas;
- 3) De periodiska inbetalningarna skall vara lika stora;
- 4) Klubbens bokföring skall vara tillgänglig för inspektion när som helst;
- 5) Ingen medlem får mottaga ersättning eller lön från klubben;

- 6) Alla större placeringar måste ske i full enighet;
- 7) Ingen börsmäklare eller anställd hos börsmäklare får vara medlem av klubben utan anmälan härom;
- 8) Ingen börsmäklare eller hos honom anställd får handha klubbens medel.

Rapporten betraktar de föreslagna villkoren som ett minimum och förutskickar, att de sannolikt behöver kompletteras, om klubbarna skall undslippa myndigheternas kontroll.

N.A.I.C. rekommenderar ett medlemsantal på 10 å 15 stycken i investeringsklubbarna. Större klubbar har visat sig alltför svårskötta, och dessutom måste de registreras hos Security Exchange Commission, om medlemsantalet överstiger 25. Medlemmarna får utträda ur klubben, när de så önskar, men trettio dagar måste förflyta från sista månadens inbetalning. Utträdande medlem erhåller värdet av sina andelar minus 1 % samt eventuella extra kostnader, om aktier måste säljas för inlösning av medlemmens andelar.

Beträffande placeringsprinciperna har N.A.I.C. utarbetat vissa regler. Man rekommenderar, att placering i aktier skall ske regelbundet varje månad, alldeles oberoende av marknadsläget, att alla vinster bör reinvesteras, att placering av aktier, särskilt under första skedet, endast bör ske inom expanderande företag

samt att man bör rådfråga erfaren mäklare. N.A.I.C. tillhandahåller dessutom sina medlemmar informationer om förmånliga placeringsobjekt samt mallar för hur företagens ekonomiska situation bör analyseras. Som regel placerar investeringsklubbarna sina medel i börsnoterade aktier. New York-börsens lista upptar ca 1 200 företag. Endast ca 10-12 % av placeringarna torde utgöras av icke börsnoterade aktier.

Aktiesparklubbar

Det är den synnerligen framgångsrika och omfattande investeringsklubbsrörelsen i U.S.A., som stimulerat till liknande initiativ i Sverige. Rätt handhavda kan onekligen också dessa investeringsklubbar vara en utomordentlig lösning av viktiga spar- och kapitalbildningsproblem. Den ideala investeringsklubben bör sålunda samtidigt kunna förverkliga fyra betydelsefulla krav, nämligen:

- 1) Regelmässigt och stabilt sparande.
- 2) Riskbärande placering av sparat.
- 3) Fördelaktig riskfördelning.
- 4) Rimliga krav på likviditet.

Att detta är synnerligen förmånligt, sett både ur näringslivets, samhällets och de enskilda spararnas synpunkt, kan det väl knappast råda delade meningar om, bortsett från Bertil Bagger-Sjöbäck. Denne

har nämligen i en cynisk förkun- nelse i Stockholms-Tidningen den 28 januari 1957 förklarat, att ökad aktiespridning är av ondo, dels därför att det skulle öka bolagsled- ningarnas makt och dels därför att tillgången på bostadskrediter skulle minskas! Denne småfolkets sanne försvarare hävdar sålunda, att små- spararna allt framgent bör fort- sätta med att förlora 100-tals mil- joner om året på kontantsparande för att bostadskrediterna skall kunna ordnas tillfredsställande *un- der fortsatt* inflationspolitik.

Det faktum att de monetära spa- rarna enbart under efterkrigstiden förlorat ett 10-tal miljarder bekym- rar inte denne herre.

Vad en aktieplacering kan ge i förhållande till t. ex. sparande i obligationer har emellertid herrar Magnus Pontin och Bengt Nyberg nyligen redogjort för i Ekonomisk Revy nr 10/1956. Det är härvid fråga om en tänkt placering av ett ganska stort årligt kapital i ett större antal börsnoterade aktier un- der åren 1930–1955. Varje år har man gjort den tänkta placeringen, och man har därför erhållit möj- lighet att exakt räkna ut vad ak- tierna skulle ha gett i förhållande till en motsvarande placering i obligationer. Det visar sig därvid, att placeringssumman under de 25 åren skulle ha uppgått till något över 25 milj. kronor, marknadsvär- det för placeringen i aktier skulle 1955 utgjort nära 60 milj. kronor. En motsvarande placering i obliga-

tioner skulle däremot inte varit värd fullt 25 milj. kronor. Medel- förräntningen av aktierna varierar självfallet kraftigt med en topp för Ätvidabergs Industrier på 14,1 %. Medelräntan för placering inom metall- och maskinindustrin var 8,1 %, inom skogs- och bruksin- dustrin resp. 7,8 och 7,6 %. Medel- räntan för hela perioden var 7,2 % för aktier och blott 3,4 % för obliga- tioner.

Även i Sverige har emellertid spridningen av aktier till enskilda personer ökat väsentligt under se- nare år. 1945 fanns det 165 000 ak- tieägare, 1951 hade antalet stigit till 218 000, och stegringen har säker- ligen därefter gått ännu snabbare, men exakta uppgifter härom sak- nas tyvärr. Trots den glädjande ök- ningen av antalet enskilda aktie- ägare erfordrades det förvisso även här en aktiesparklubbsrörelse, om denna placeringsform skall ge mera betydelsefulla resultat för kapital- bildningen. Det har också redan här och var uppstått enstaka spar- klubbar av olika slag. En del har fått aktiebolagskaraktär, vilket dock är en alltför otymplig och svårhanterlig organisationsform.

Skandinaviska Banken har på- passligt tagit initiativet på områ- det och givit ut vägledning för stif- tare av aktiesparklubbar. Banken har dels kommit med en liten fol- der, där det propageras för spar- klubbarna och i korthet anges hur de bör bildas och handhavas, och dessutom har banken utgivit ett

förslag till avtal, som kan tjänstgöra som mall vid bildandet av klubbar. Avtalsförslaget avser, att klubben får formen av ett enkelt bolag, och det torde nog vara den lämpligaste formen för en aktiesparkklubb i Sverige med nuvarande lagstiftning på området, men även handelsbolagsformen kan säkert med fördel tillämpas i vissa fall. Förslaget innebär också, att bankens notariatavdelning erbjuder investeringsklubbarna en fullständig service, när det gäller skötseln av klubbens värdepapper samt förvärv och försäljning av dem. Det torde också utan tvekan vara lämpligast, att dessa uppgifter handhavas av bankernas notariatavdelningar, vilket ju dessutom från bankernas sida sker till en mycket rimlig kostnad. Enligt foldern betingar sig banken kr. 1: 40 per 1 000 kronor för arbetet med mottagande av medlemmarnas månatliga avgifter, förvaring av aktier, inkassering av utdelning etc. Därtill kommer ett mindre belopp för omkostnader.

Skandinaviska Bankens avtalsförslag är allenast en mall, och det finns ingen anledning att i detalj referera eller granska det. Jag vill bara i förbigående anföra några synpunkter på ett par viktiga frågor, som enligt min mening inte erhållit en tillfredsställande lösning enligt avtalsförslaget. För det första kan enligt avtalsförslaget medlem inte utträda annat än vid årsskifte. Detta tillgodoser enligt min mening inte det väsentliga krav, som en

småsparare nog nödgas ställa, att medlemmen skall vara någorlunda likvida. Det är självfallet, att man med sparklubbar av detta slag önskar ett långsiktigt, fast placerat sparande och inget kortsiktigt målsparende eller ett sparande för spekulatation. Om man alltså utifrån dessa synpunkter anser det vara önskvärdt, att utträde ur klubben endast får ske vid årsskiften, bör nog likviditetsproblemet lösas på annat sätt, t. ex. genom möjligheter för medlemmarna att helt eller delvis få belåna sina aktier hos klubben. Detta förfarande skulle i viss mån tvinga klubben till en högre och på ett sätt onödigt dyrbar likviditet, men samtidigt skulle man lösa en fråga av utomordentlig vikt för varje småsparare och därmed säkerligen göra denna sparform betydligt mera attraktiv. Dessutom stadgar avtalet, att klubben skall träda i likvidation samt upplösas därest medlem försätts i konkurs-tillstånd. Detta är uppenbarligen nödvändigt enligt gällande lag. Det torde dock vara juridiskt möjligt att finna någon form för omgående rekonstruktion av klubben, så att inte klubbens tillgångar måste försäljas och klubben upplösas. Om icke anvisningar på ett dylikt rekonstruktionsförfarande kan ges, torde det begränsa möjligheten till bildning av aktiesparkklubbar till mycket enhetliga personalkategorier, vilket uppenbarligen kommer att bli till nackdel för rörelsens utvecklingsmöjligheter.

Tillgången på placeringsobjekt och behovet av riskvilligt sparande

Det är emellertid, som jag nämn-
de i det föregående, helt andra och
mycket större problem förknip-
pade med en aktiesparverksamhet
av mera betydande omfattning. Så-
lunda vore det säkert önskvärt med
en omläggning av aktiebolagens
bokslutsredovisning, så att även en
utomstående hade större möjlighet
att bilda sig en uppfattning om vad
bokslutet i realiteten innebär. Med
vår nuvarande bokslutsredovisning
döljes som regel de uppgifter, som
för en placerare är synnerligen vä-
sentliga. Framför allt är det lager-
ställningen, som i regel är onöjakt-
tigt redovisad. Det skulle också
vara önskvärt med en kvartalsredo-
visning, vilket ju är vanligt i U.S.A.
Dessutom skulle vi för aktiespar-
klubbar men framför allt för en
bredare spridning av aktierna till
enskilda personer behöva en refor-
mering av aktieutbetalandet och
hela hanteringen av aktier. För när-
varande ter sig säkerligen aktie-
marknaden för den utomstående
som ett frimureri för invigda. Ter-
minologin är otillgänglig och ku-
pongssystemet krångligt och ohan-
terligt. Det vore säkerligen inte
oöverkomligt att här införa den
vanligen i U.S.A. förekommande
betalningsformen för aktieutdel-
ningar, nämligen med check per
post.

Ännu viktigare är emellertid, att
den svenska börsnoterade aktie-

marknaden är alldeles för liten för
att utan allvarliga störningar kunna
absorbera något mera betydande
nysparande, som placeras i aktier.
Låt oss anta, att aktiesparklubbs-
rörelsen verkligen skulle få den om-
fattningen, att den på ett avgörande
sätt bidroge till lösningen av våra
kapitalbildningsproblem, så att
t. ex. några 100 milj. kr. tillfördes
marknaden per år. Detta skulle
ingalunda kunna absorberas stör-
ningsfritt, om det skulle inriktas på
vårt begränsade börsmaterial. Följ-
den skulle sannolikt blott bli en
abnorm uppgång av kurserna, så
att även aktieplaceringen komme
att framstå som en svagt räntabel
och föga åtråvärd placeringsmög-
lighet. Dessutom skulle inte de före-
tag, som bäst behöver nytillskott av
eget riskvilligt kapital, komma i åt-
njutande av det ökade sparkapi-
talet. De redan börsnoterade före-
tagen har knappast i nuvarande
läge några större bekymmer för an-
skaffning av eget riskvilligt kapital.
De nyemissioner, som gjorts under
senare år av börsföretagen, har
mottagits med stor förtjusning och
omgående försålts.

När man talar om den begrän-
sade tillgången på riskvilligt kapi-
tal, ligger sålunda bekymren icke
främst hos de redan börsnoterade
företagen. Man kan tvärtom säga,
att dessa både beträffande möjlig-
heten att erhålla nytillskott av eget
riskvilligt kapital och att få kre-
diter intar en särställning, vilket är
helt naturligt, ty kreditmöjlighe-

terna står ju i en bestämd relation till det egna kapitalet. Däremot har den mindre och medelstora företagsamheten bekymmer både beträffande tillförseln av riskvilligt eget kapital och därmed också krediter. Detta gäller även om man bortser från nuvarande restriktioner på kreditmarknaden. Dessa svårigheter för den mindre och medelstora företagsamheten har dessutom väsentligt skärpts under allra sista tiden genom de försämrade avskrivningsmöjligheterna och den höjda bolagsskatten, vilka i hög grad reducerar möjligheten till internt företagssparande.

Nyintroduktion i stor skala på börsen

Om därför ett aktieklubbssparande dels skall kunna bli av så stor omfattning, att det verkligen skall få en avgörande betydelse för kapitalbildningen, och dels skall komma de delar av företagarverksamheten till godo, som verkligen har bekymmer med det riskvilliga kapitalet, behövs det en reformering av hela vår aktiemarknad. Denna reformering måste på ett eller annat sätt innebära, att ett stort antal av mindre och medelstora företag göras noteringsbara på marknaden. Delvis kan detta säkert ske genom en radikal introduktion av nya företag på börsen, men det är väl inte sannolikt, att våra konservativa regler på detta område kan förändras mera avsevärt. Vi be-

höver därför säkerligen också en friare form för notering av ett ansevärt antal företags aktier. Hur detta i detalj skall kunna genomföras, bör vara fondbörsexperternas sak att utreda. Att behovet av dylika åtgärder är framträdande, om aktiesparandet utan allvarliga störningar för det existerande börsmaterialiet skall kunna få någon större omfattning, och om det riskvilliga kapitalet skall kunna kanaliseras till de områden, där det bäst behövs, framstår ganska klart.

Bortsett från svårigheterna att lösa alla de komplicerade problem, som är förenade med en nyintroduktion på börsen i större skala och någon sorts form för friare noteringar, är det säkerligen andra hinder man härvid måste räkna med. En mycket stor del av de företag, som skulle komma ifråga, är s. k. familjeföretag. Det torde vara realistiskt att räkna med, att många av dessa företagsägare får svårt att övervinna den naturliga motvilja de har för att släppa ifrån sig större andelar av sina företag till allmänheten. Med nuvarande beskattningsregler och fortgående kostnadsinflation samt restriktioner för kreditpolitiken kommer emellertid med all sannolikhet en stor del av dessa företag mycket snart i så prekära lägen, när det gäller för rörelsen nödvändiga investeringsmedel, att man nog kan räkna med att motviljan genom den bittra nödvändigheten övervinnes.

När det här talas om behovet av

nya placeringsobjekt, är det självklart, att jag inte avser, att dessa mera riskbetonade placeringar skulle vara särskilt avsedda för nytillkomna aktieplaceringar och aktieparklubbbar. Det skulle vara orimligt. Meningen skulle självfallet vara att åter söka få till stånd en rörlig marknad. Att nuvarande skattesystem lägger allvarliga hinder i vägen för detta är allom bekant. Men vår beskattning är, som redan framhållits, vad som först behöver reformeras, om vi på längre sikt skall kunna lösa våra kapitalbildningsproblem.

Man har ur alla synpunkter an-

ledning att hälsa initiativen till bildande av sparklubbbar och strävandena att öka spridningen av aktier till enskilda med stor tillfredsställelse. Både ur individens, näringslivets och samhällets synpunkt är åtgärder av detta slag till bestående gagn. Ännu så länge har man inte i diskussionen berört de konsekvenser, som jag här försökt påvisa. Skall verksamheten bli riktigt framgångsrik, är det säkerligen nödvändigt, att dessa konsekvenser beaktas, och att man på allvar tar itu med att försöka lösa även den viktiga frågan om nytillförseln av placeringsobjekt.